कोरोना महामारीमा शैक्षिक व्यवस्थापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह

(एम्.एड्.) दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको

लागि शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन

विभागमा प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

नारायण प्रसाद पौडेल

क्याम्पस क्रमाङ्कः ४५

परीक्षा क्रमाङ्कं. ४११००४/२०७५

त्रि.वि. दर्ता नं. ४००७-९०

सिद्धार्थ क्याम्पस

बाणगंगा कपिलवस्तु

२०७८

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विषय स्नातकोत्तर तह एम्.एड्. दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि शोधकर्ता नारायण प्रसाद पौडेलले **कोरोना महामारीमा वैकल्पिक शैक्षिक व्यवस्थापन** शीर्षकको शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा तयार पारेको हुनाले मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

उपप्राध्यापकः कुलराज भुसाल

शोध निर्देशक

मितिः २०७८

सन् : २०२१

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विषय स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न शोधकर्ता नारायण प्रसाद पौडेलले **कोरोना महामारीमा वैकल्पिक शैक्षिक व्यवस्थापन** शीर्षकमा शोधकार्य पूरा गरी स्वीकृतिका लागि प्रस्तुत गर्नु भएको हुनाले मूल्याङ्कन समितिबाट यो शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१.	शोधनिर्देशक	....
२.	सदस्य	....
३.	वाह्य परीक्षक	....

मितिः ....

. कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभागले निर्धारित पाठ्यक्रम अनुसार स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि कोरोना महामारीमा शैक्षिक व्यवस्थापन शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार पारिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा शुरु देखि प्रत्यक्षमार्ग निर्देशन र सल्लाह प्रदान गर्नुहुने शोधनिर्देशक उप प्रा.कुल राज भुसाल प्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

साथै यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा प्रशासकीय रुपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सिद्धार्थ क्याम्पसका क्याम्पस प्रमुख खेमराज शर्मा प्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा तथ्याङ्कलाई सहज रुपमा उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने सम्बन्धित विद्यालयका अध्यक्ष, प्रधानाध्यापक, शिक्षक लगायत प्रत्यक्ष सहयोग गर्ने जीवन संगिनी तथा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्णलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र छोटो समयमा नै शुद्धताका साथ कम्प्युटर टाइप गरी सहयोग पुऱ्याउने साथै कम्प्युटर सेटिङ्गमा सहयोग गर्नुहुने साझा प्रिन्ट एन्ड फोटोकपी सेन्टर परिवार प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

नारायण प्रसाद पौडेल

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक **कोरोना महामारीमा शैक्षिक व्यवस्थापन** रहेको छ। यो अध्ययनको मुख्य उद्देश्य कोरोना महामारीमा शैक्षिक व्यवस्थापनको अवस्था खोजी गर्नु रहेको छ।

प्रस्तुत अध्ययनलाई अगाडि बढाउनका लागि परिमाणात्मक र गुणात्मक गरी मिश्रित ढाँचाको प्रयोग गरिएको छ । यो अनुसन्धानमा उद्देश्य मूलक नमुना छनोट विधि प्रयोग गरी रुपन्देही जिल्लाको सैनामैना नगरपालिकामा रहेका जम्मा १७ ओटा सामुदायिक विद्यालय र १८ ओटा संस्थागत विद्यालय मध्ये सामुदायिक २ र संस्थागत २ गरी जम्मा ४ वटा विद्यालयलाई सुविधाजनक नमुना छनोट विधि प्रयोग गरी छनोटमा परेका विद्यालयका प्रधानाध्यापक, शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक गरी ६० जना उत्तरदाताहरुलाई नमुनाको रुपमा लिइएको छ । प्रश्नावली र अवलोकन फारमको प्रयोग गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ। प्राप्त तथ्याङ्कलाई आवश्यक प्रशोधन गरी वर्णनात्मक, सङ्ख्यात्मक र तालिकीकरण विधि मार्फत व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ।

शैक्षिक व्यवस्थापन अन्तर्गत सिकाइ सहजीकरण गर्नका निम्ति विद्यालयहरुले पहुँचका आधारमा विद्यर्थीहरुको समूहगत वर्गीकरण गरेको पाइएन । शैक्षिक कार्यक्रम अन्तर्गत टेलिभिजन शिक्षा, रेडियो शिक्षा, अनलाइन कक्षा र समूह सिकाइ कार्यक्रमहरु सञ्चालन भइरहेको तर विद्यार्थी सहभागिता ४० प्रतिशत विद्यार्थीहरु उपस्थित नभएको कारणले सन्तोषजनक नरहेको पाइयो । शैक्षिक व्यवस्थापनमा प्रविधिको अभाव, आर्थिक, पारिवारिक तथा मनोवैज्ञानिक समस्या, तालिम तथा अभ्यासको कमी, सिकाइप्रतिको उदासिनता, सहजीकरणमा कठिनाई, उचित मूल्याङ्कन र अनुगमनको कमीजस्ता समस्याहरु रहेको पाइयो।

शैक्षिक व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउने उपायहरुमा शिक्षक र विद्यार्थी बिचको सम्पर्कमा शिक्षक तथा अभिभावकहरुले बृद्धि गरी शिक्षकले अभिभावक सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने, विद्यार्थी पहुँचको मूल्याङ्कन र विश्लेषण गरी मनोवैज्ञानिक परामर्श दिनुपर्ने, रेडियो/टेलिभिजन शिक्षा र इन्टरनेटको पहुँचमा बृद्धि गर्नुपर्ने, प्रविधि खरिदमा सम्बन्धित निकायले आवश्यक सहयोग गरी प्रविधि प्रयोग सम्बन्धी तालिम दिनुपर्ने, स्वाध्ययन तथा अनलाई/अफलाइन/छपाई सामग्रीको विकास र वितरण गर्नुपर्ने, शिक्षाको नीतिगत व्यवस्था गरी प्रभावकारी अनुगमनमा जोड दिनुपर्ने देखिन्छ।

कोराना महामारीका कारण विद्यालयपुनः सञ्चालनको बारेमा निधो गर्न नसकिएको वर्तमान अवस्थामा शैक्षिक कार्यक्रमलाई शैक्षिक सत्रभित्रै समावेश गर्ने गरी शिक्षाको राष्ट्रिय नीतिभित्र राख्नुपर्ने, स्थानीयतहहरुले आफ्नो परिवेश अनुकूल विद्यार्थीको पहुँचको विश्लेषण गरी सिकाइ

कार्यक्रमलाई वार्षिक शैक्षिक योजनाभित्र राख्नुपर्ने, शिक्षक तथा अभिभावकहरु माध्यमबाट सिकाइ सहजीकरण गर्न थप जिम्मेबार बन्नुपर्ने, विद्यालय प्रशासन र सम्बन्धित स्थानीयतहले आवश्यक अनुगमन गर्नुपर्ने एवम् शैक्षिक कार्यक्रमको प्रभावकारीता र भावी योजनाका बारेमा थप अनुसन्धान गर्न सकिने सुझावहरु प्रस्तुत गरिएको छ ।

विषयसूची

पृष्ठ

सिफारिस पत्र i

स्वीकृत पत्र ii

कृतज्ञताज्ञापन iii

शोधसार iv

विषयसूची vi

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ६

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ८

१.४ अनुसन्धानात्मक प्रश्न ८

१.५ अध्ययनको औचित्य ८

१.६ अध्ययनको परिसिमा ९

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन १०

२.२ सैद्धान्तिक खाका १६

२.३ पुनरावलोकनको शैक्षिकउपादेयता १९

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा २०

३.२ जनसंख्या र नमुना छनौट २०

३.३ तथ्यांकको स्रोत २१

३.३.१ प्राथमिक स्रोत २१

३.३.२ द्वितीय स्रोत २१

३.४ तथ्यांक संकलनका साधन २१

३.४.१ प्रश्नावली २१

३.४.२ अवलोकन २१

३.४.३ समूह छलफल निर्देशिका २२

३.५ तथ्यांक संकलन प्रक्रिया २२

३.६ तथ्यांक व्याख्या र विश्लेषण प्रक्रिया २२

परिच्छेद चार : नतिजाको विश्लेषण

४.१ कोरोना महामारीमा शैक्षिक व्यवस्थापनको अवस्था २४

४.१.१ विद्यालयहरुमा शैक्षिक व्यवस्थापनको वर्तमान स्थिति २४

४.१.२ सिकाइ सहजीकरणमा शिक्षक सहभागिता २६

४.१.३ शैक्षिक कार्यक्रममा विद्यार्थी सहभागिता २८

४.१.४ शैक्षिक व्यवस्थापनमा अभिभावकको सक्रियता २९

४.२ शैक्षिक व्यवस्थापनमा देखिएका समस्याहरु ३१

४.२.१ शैक्षिक प्रविधिको अभाव ३२

४.२.२ आर्थिक समस्या ३३

४.२.३ तालिमको कमी ३३

४.२.४ अभ्यासको कमी ३४

४.२.५ मनोवैज्ञानिक समस्या ३५

४.२.६ पारिवारिक समस्या ३६

४.२.७ स्थलगत सिकाइ सहजीकरणमा कठिनाई ३७

४.२.८ सिकाइ प्रतिको उदासिनता ३८

४.२.९ एकोहोरो शिक्षण ३८

४.२.१० मूल्यांकन र अनुगमनको कमी ३९

४.३ प्रभावकारी शैक्षिक व्यवस्थापनका उपायहरु ४०

४.३.१ अभिभावक सचेतना कार्यक्रम संचालन ४०

४.३.२ शिक्षक विद्यार्थी बिचको सम्पर्कमा वृद्धि ४१

४.३.३ विद्यार्थीको पहुँचको मूल्यांकन र विश्लेषण ४१

४.३.४ मनोवैज्ञानिक परामर्श ४२

४.३.५ रेडियो/टेलिभिजन शिक्षा कार्यक्रमको पहुँचमा वृद्धि ४२

४.३.६ इन्टरनेट सेवा विस्तार ४३

४.३.७ प्रविधि खरिदमा अनुदानको व्यवस्था ४३

४.३.८ प्रविधि प्रयोग सम्बन्धी तालिम संचालन ४४

४.३.९ अनलाइन/अफलाइन र छपाई सामाग्रीको वितरण ४५
४.३.१०स्वाध्ययन सामाग्रीको विकास र सहजउपलब्धता ४५
४.३.११ शिक्षाको नीतिगतव्यवस्था ४६
४.३.१२प्रभावकारी अनुगमन ४६

परिच्छेदपाँच : निष्कर्ष र सुझावहरु

५.१ निष्कर्ष ४९
५.२ सुझाव ५१
५.२.१ नीतिगत तह ५१
५.२.२ कार्यान्वयत तह ५२
५.२.३ अनुसन्धान तह ५३
सन्दर्भ सूची
अनुसूची